

Psichoaktyviųjų medžiagų sudėties testavimo paslaugos Lietuvoje vertinimas:

iššūkių ir galimybių

ehra (©)
eurasian harm reduction association

YOUNG WAVE

**ROBERT
CARR
FUND** For civil
society
networks

Dēkojame visiems dalyvavusiems interviu.

Dizainas

Milda A.

Projekta įgyvendina organizacija „Jauna banga“

„Jauna banga“ – nuo 2017 metų veikianti nevyriausybinė organizacija, siekianti prisidėti prie racionalios, mokslo pažanga ir žmogaus teisėmis grįstos, psichoaktyviųjų medžiagų politikos Lietuvoje.

Daugiau informacijos internete: www.youngwave.net.

Jauna banga © 2020.

Apžvalgos autorius: Linas Tavaras.

Už pagalbą dėkoju Elizai Kurcevič, Rūtai Marcinkevičiui ir Linui Tamošaičiui.

Dėkojame mūsų kolegoms ir ekspertams, prisidėjusiems prie šio projekto.

Finansavimas

Projektas yra finansuojamas Eurazijos žalos mažinimo asociacijos, projekto „Tarptautinis žalos mažinimo konsorciumas – Mes nesustabdysime AIDS be žalos mažinimo“ rėmuose.

Rekomenduojamas citavimo formatas

Linas Tavaras (2020). Psichoaktyviųjų medžiagų sudėties testavimo paslaugos Lietuvoje vertinimas: iššūkiai ir galimybės. Vilnius, Lietuva.

Nuomonė, pateikta apžvalgoje, nebūtinai sutampa su EHRA nuomone.

TURINYS

SAVOKOS	4
1. ĮŽANGA	6
2. Psichoaktyviųjų medžiagų sudėties testavimo kontekstai	9
2.1. PMST paslaugos Europoje.....	10
2.2. PMST iššūkiai ir naudos.....	13
2.3. Dažniausiai naudojamų PMST technologijų apžvalga.....	15
2.3.1 Reagentinių testų rinkiniai.....	15
2.3.2. Plonasluoksni chromografija.....	17
2.3.3. Dujų (skysčių) chromatografija / masių spektrometrija.....	18
2.4. Psichoaktyviųjų medžiagų ir jų sudėties testavimo reguliavimas Lietuvoje.....	20
3. „Jaunos bangos“ PMST paslaugos teikimas ir klientų vertinimas	22
3.1. PMST „Jaunoje bangoje“: aplinka, metodai, konsultavimas.....	23
3.2. Paslaugos teikimas 2020 m.....	29
3.3. Demografiniai duomenys.....	30
3.4. Paslauga negirdėta, išmėginti motyvuoja smalsumas.....	30
3.5. Paslaugos vertinimas ir poreikis.....	31
3.6. PMST paslaugos iššūkiai.....	33
3.6.1. Tikslumo trūkumas: „Jei ne LSD, tai kas?“.....	33
3.6.2. Nesaugumas.....	34
3.6.3. Ribotas prieinamumas.....	35
3.7. PM vartojimas po PMST rezultatų.....	36
4. Interviu su suinteresuotomis šalimis	38
4.1. PMST paslauga gerai žinoma Lietuvoje.....	39
4.2. PMST įtaka psichoaktyviųjų medžiagų vartojimui.....	40
4.3. PMST - kaip žalos mažinimo paslauga bei jos efektyvumas.....	41
4.4. PMST iššūkiai Lietuvoje.....	42
4.5. „Nevyriausybinių ir vyriausybinių organizacijų turėtų dirbti koja kojoni.“.....	45
4.6. „Jaunos Bangos“ paslaugos vertinimas.....	48
4.7. PMST prieinamumas.....	50
IŠVADOS	51

SĄVOKOS

- **Naujosios psichoaktyviosios medžiagos (NPM)** – psichoaktyviosios medžiagos, kuriomis siekiama imituoti draudžiamų psichoaktyviųjų medžiagų poveikį ir kurioms netaikoma nei 1961 m. Jungtinių Tautų bendroji narkotinių medžiagų konvencija su pakeitimais, padarytais 1972 m. protokolu, nei 1971 m. Jungtinių Tautų psichotropinių medžiagų konvencija.
- **Psichoaktyviųjų medžiagų sudėties testavimas (PMST)** – psichoaktyviųjų medžiagų žalos mažinimo metodas, kuriuo siekiama suteikti galimybę paslaugos gavėjui sužinoti pilną/dalinę medžiagos sudėtį bei priimti informuotą sprendimą dėl tolimesnio medžiagos vartojimo.

1. ĮŽANGA

Naujosios psichoaktyviosios medžiagos (NPM) jau tapo globaliu reiškiniu. Jungtinių Tautų Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuro duomenimis, iki 2019 m. gruodžio pasaulyje užfiksuotos 950 NPM¹. Europoje lig tol nefiksuotų ir pirmą kartą fiksuojamų NPM skaičius stabilizavosi – kasmet tokių medžiagų aptinkama apie 50².

NPM atsiradimą ir spartų plitimą lemia įvairios priežastys. Jos kuriamos kaip atsakas į griežtą narkotikų politiką, jomis taip pat siekiama ekonominės naudos: atpiginti tradicinių psichoaktyviųjų medžiagų (PM) gamybą ir imituoti jų poveikį, sukelti vartotojo pripratimą, kad šis nuolat pirktų tą pačią medžiagą ir pan. Vartotojai tokias medžiagas taip pat išigyja tikslingai, pavyzdžiui, siekdami naujų pojūčių, ar norėdami išvengti sulaikymo. Dalis naujų medžiagų yra parduodamos legaliai (ang. *legal highs*), nurodant, jog jos nėra skirtos žmogaus vartojimui. Pavyzdžiui, NPM parduodamos kaip buitinės priemonės, smilkalai, vonios druskos, trašos ir pan.

Didžiausia problema, susijusi su NPM vartojimu, yra tai, kad NPM, skirtingai negu *tradicinės*, Jungtinių Tautų psichotropinių medžiagų konvencijose minimos PM (kokainas, amfetaminas, MDMA ir kt.), nėra iširtos, tad nėra ži-

nomas tikslus jų poveikis ir galimos rizikos. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje 2018 metais užfiksuotos 125 su NPM vartojimu susijusios mirtys³. Nereguliuojamoje rinkoje cirkuliuojančios PM taip pat pasižymi nenusipėjamu veikliosios medžiagos kiekiu, o tai gali turėti įtakos šių PM perdozavimui. Taip pat, fiksuojami atvejai, kai mirtį sukėlė kartu su PM vartojamos kitos PM, pavyzdžiui, antidepresantai⁴. Psichoaktyviųjų medžiagų sudėties testavimas (PMST) padeda reaguoti į šias problemas ir mažinti tiek NPM, tiek dėl žinių trūkumo nesaugiai vartojamų kitų PM keliamą žalą asmens sveikatai.

¹ <https://www.unodc.org/LSS/Page/NPS>

² https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/13236/TDAT20001ENN_web.pdf

³ <https://www.unodc.org/LSS/Announcement/Details/2d667984-8928-47d4-ae0c-3a9aed85b639>

⁴ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/12603236/>

Nors PMST Europoje pradėtas taikyti dar devintajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje, Lietuvoje ši paslauga nėra reglamentuota. Kita vertus, nevyriausybinė organizacija „Jauna banga“ reagentinių testų dalijimą ir konsultacijas festivaliuose ir vakarėliuose vykdo nuo 2018 metų ir šiuo metu yra vienintelė organizacija teikianti pilotinę PMST paslaugą Lietuvoje. „Jaunos bangos“ paslaugos nėra finansuojamos valstybės, organizacija reagentinius testus perka iš projektinių bei paramos lėšų.

1 pav. Festivalis „Revolution“, 2018. Nuotrauka © Geležinis Vilkas.

2018 metais „Jaunos bangos“ konsultantai vasaros festivaliuose išdalijo 52 reagentinius testus, 2019 šis skaičius padidėjo iki 101. 2020 buvo išdalinti 77 reagentiniai testai, tačiau verta atkreipti dėmesį, jog dėl pasaulinės COVID-19 pandemijos, renginiuose buvo ribojamas lankytojų skaičius. Nepaisant trejus metus vykdomos paslaugos, iki šiol nėra atliktas jos efektyvumo vertinimas, taip pat lietuvių kalba nėra išsamiau apžvelgti Europos psichoaktyviųjų medžiagų testavimo kontekstai, tad šiuo tyrimu siekiama užpildyti šią spragą.

Projekto tikslas įvertinti šiuo metu Lietuvoje teikiamos psichoaktyviųjų medžiagų sudėties testavimo paslaugos efektyvumą ir nubrėžti tolimesnes psichoaktyviųjų medžiagų sudėties testavimo paslaugų Lietuvoje gaires.

Projektas buvo įgyvendinamas trimis dalimis:

- Sukurta vertinimo metodologija ir metodologiniai įrankiai: anketos prieš PMST ir po jo, kokybiniai klausimynai naktinio gyvenimo ir PM ekspertams, adaptuota internetinė anketa.
- Buvo įgyvendinamos PMST paslaugos, vykdomi pusiau struktūruoti interviu su suinteresuotomis šalimis ir paslaugos vartotojais.
- Parengta PMST paslaugos vertinimo ataskaita.

Iš viso įvykdėme 10 pusiau struktūruotų interviu su ekspertais, dirbančiais narkotikų politikos srityje, turinčiais įtakos naktinio gyvenimo formavime ir žalos mažinimo paslaugų tobulinime. Interviu dalyvavo šių organizacijų ir institucijų atstovai: „Jaunos bangos“ lygūs lygiam konsultantai, koalicija „Galiu gyventi“, asociacija „Demetra“, Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas, Respublikinis priklausomybės ligų centras, Respublikinės Vilniaus universitetinės ligoninės Toksikologijos centras.

Taip pat, pasidalinti savo nuomone, patirtimi ir išvalgomis kvietėme asmenis, pasinaudojusius „Jaunos bangos“ teikiama PMST paslauga – iš viso apklausti 25 paslauga pasinaudoję asmenys. Taip pat surinktos 46 prieš paslaugą klientų pildomos anketos ir 39, kurios buvo pildomos grįžus konsultacijai.

2.

Psichoaktyviųjų medžiagų sudėties testavimo kontekstai

2.1. PMST paslaugos Europoje

Europoje PMST paslaugos – tiek stacionarios, tiek mobilios – pradėtos vykdyti praėjusio amžiaus dešimtajame dešimtmetyje. Nyderlanduose medžiagų testavimo ir stebėsenos paslaugų teikimas vyksta nuo 1992 metų. Pirmasis mobilus medžiagų testavimo punktas naktinio gyvenimo aplinkoje įsteigtas Austrijoje, Vienoje, 1997-aisiais metais. 2001-aisiais panaši sistema pristatyta Zuriče, Šveicarijoje. 1997-aisiais Ispanijoje prasidėjusi reagentinių testų iniciatyva, netrukus peraugo į stacionarius testavimo punktus su pažangesnėmis technologijomis⁵.

Mobilios PMST paslaugos, kurios dažniausiai yra taikomos festivaliuose ir naktinio pasilinksminimo vietose, yra orientuotos į greitą rezultatą. Stacionariuose vietose rezultatų gavimas gali trukti iki kelių savaičių – jos orientuotos į išankstinį vartotojo pasiruošimą. Kai kurios organizacijos taip pat priima ir tiria paštu siunčiamas medžiagas.

Nepriklausomai nuo mobilumo ir naudojamos technikos, vartotojams įprastai yra teikiamos konsultacijos, kurių metu vartotojai supažindinami su testavimo rezultatais, galimomis rizikomis, žalos mažinimo principais bei gali priimti informuotą sprendimą dėl tolimesnio PM vartojimo.

Dalis organizacijų taiko mišrias: tiek stacionarias, tiek mobilias testavimo paslaugas. Pavyzdžiui, stacionarūs Ispanijoje įsikūrusios organizacijos *Energy Control* biurais vartotojams, norintiems sužinoti savo turimų PM sudėtį, yra atviri kartą per savaitę (juose kiekvieną savaitę vidutiniškai surenkama 50-80 mėginių). Medžiagas vartotojai pridoti gali ir renginiuose, kuriuose dalyvauja *Energy Control* (pastaruosiuose kas naktį surenkama vidutiniškai 50-150 mėginių). *Energy Control* taip pat priima ir tiria paštu siunčiamas medžiagas⁶.

⁵ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26888408/>

⁶ <https://ndarc.med.unsw.edu.au/resource/bulletin-no-24-global-review-drug-checking-services-operating-2017>

2017 metų duomenis, pasaulyje veikė 31 į rekreacinį vartojimą orientuota psichoaktyviųjų medžiagų sudėties testavimo paslauga, kurią įgyvendino 29 organizacijos. 23 iš 31 paslaugų buvo vykdomos Europos šalyse: Prancūzijoje, Ispanijoje, Šveicarijoje, Austrijoje, Slovėnijoje, Belgijoje, Vengrijoje, Italijoje, Liuksemburge, Olandijoje, Lenkijoje, Portugalijoje, Jungtinėje Karalystėje. Likusios buvo vykdomos Jungtinėse Amerikos Valstijose, Kanadoje, Kolumbijoje, Meksikoje, Urugvajuje, Australijoje ir Naujojoje Zelandijoje⁷.

Priklausomai nuo tyrimų masto ir naudojamų metodų, metinės PMST išlaidos gali siekti kelis šimtus tūkstančių eurų. Pavyzdžiui:

- Prancūzijoje įsikūrusi SINTES išanalizuoja 400 mėginių per metus, o paslaugos kainuoja 10 000 Eur per metus.
- Integruotos PMST paslaugos, vykdomos BOOM festivalyje Portugalijoje, 2016 metais kainavo apie 10 000 Eur, buvo ištestuotos 756 medžiagos.
- Ispanijoje veikiančios Energy Control kaina siekia 200 000 per metus, 2014 metais organizacija ištyrė daugiau nei 12 000 mėginių^{8,9}.

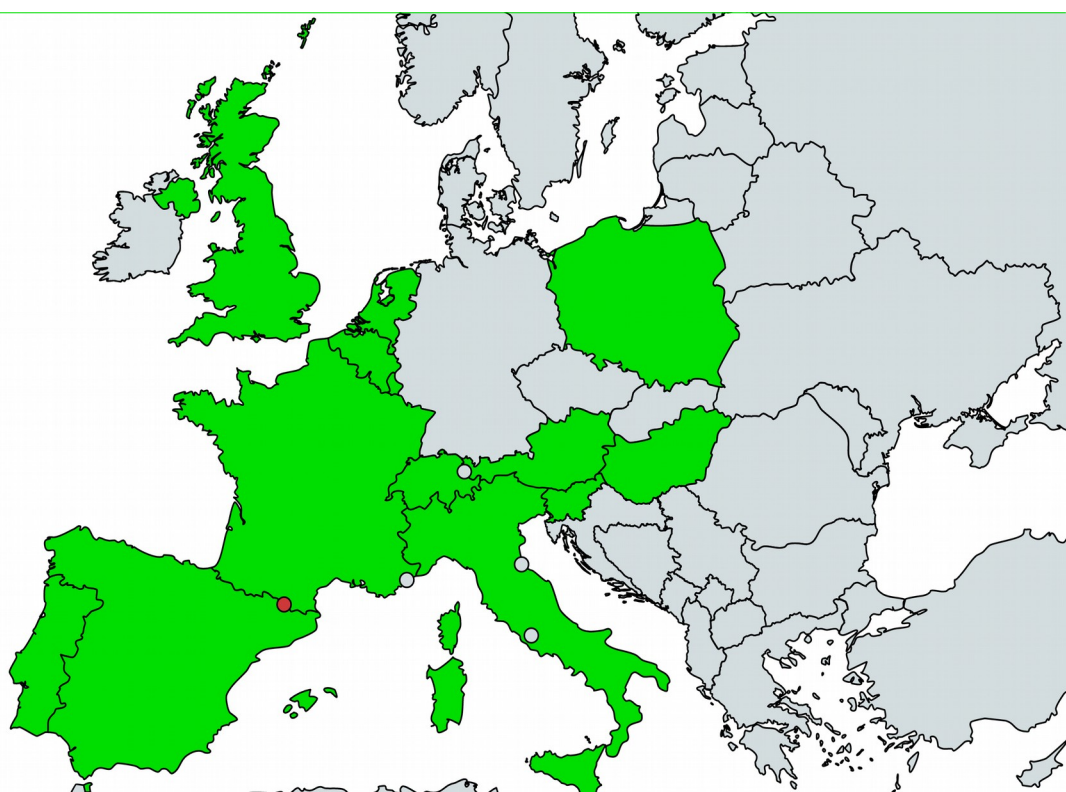
Europoje veikiančios organizacijos dažniausiai gauna nacionalinės arba vietinės valdžios finansavimą.

---

⁷ <https://ndarc.med.unsw.edu.au/resource/bulletin-no-24-global-review-drug-checking-services-operating-2017>

^{8,9} <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24470121/>

14 Europos šalių PM sudėties tyrimų centruose yra vykdomi medžiagų sudėties tyrimai, kuriuos jungia TEDI tinklas (ang. Trans-European Drug Information project). Dabartinis organizacijos modelis veikia nuo 2011 metų. TEDI tinklas renka informaciją ir analizuoja Europos narkoscena bei PM tendencijas, lygina NPM paplitimą, medžiagų grynumą skirtingose šalyse. TEDI tinklas įvairių šalių organizacijas skatina užsiimti žalos mažinimo PMST, taip pat yra sukūręs PMST gaires¹⁰.

2 pav. Europoje veikiančios PMST paslaugos (2017 m. duomenimis)

¹⁰ http://newip.safernightlife.org/pdfs/digital_library/TEDI/DrugChecking/Consultation/Guidelines.pdf

2.2. PMST iššūkiai ir naudos

Kuo įvairesnės ir į skirtingas auditorijas orientuotos žalos mažinimo paslaugos – tuo daugiau jomis pritraukiama įvairių žmonių, kurie kitu atveju nebūtų pasinaudoję jokia žalos mažinimo paslauga. PMST – ne išimtis.

PMST leidžia pasiekti kitais būdais sudėtingai pasiekiamą PM vartojančių žmonių auditoriją, užmegzti ryšį, suteikti informaciją, galinčią prisidėti prie saugesnio PM vartojimo. Esant rimtesniems nusiskundimams, žmogus gali būti nukreipiamas į kitas, jam tinkamesnę pagalbą galinčias suteikti, institucijas.

PMST paslaugos reikšmingai prisideda prie rinkos stebėsenos. Paslaugos teikimo metu gauti duomenys vėliau analizuojami ir apibendrinami, taip pat tampa įvairių PM tyrimų dalimi. Pavyzdžiui, PMST padeda analizuoti tamsiojo interneto (ang. *dark web*) prekybos kanalus¹¹, palyginti medžiagų sudėties kaitą bėgant metams ir kt.^{12 13}

Testavimo metu gauta informacija leidžia įvertinti vyraujančias PM tendencijas ir atitinkamai imtis veiksmų:

Supermenas: Organizacija DIMS (Olandija), ištyrusi Supermeno logotipo formos tabletes, atrado, kad joje yra 170 mg PMMA (paramethoxymetamphetamine), kuri gali sukelti mirtį. Olandijoje ir Belgijoje buvo inicijuotos staigios ankstyvojo perspėjimo kampanijos. Perspėjimai buvo platinami per nacionalinę radiją ir televiziją, socialinius tinklus. Taip pat, naktinio pasilinksminimo vietose buvo dalijami išpėjamieji lankstinukai.

Informacija taip pat buvo teikiama prevencijos, pirmosios pagalbos ir žalos mažinimo specialistams, lygus-lygiam konsultantams. Mirčių išvengta. Jungtinėje Karalystėje, kur tuo metu nebuvo PMST praktikų, identiškos tabletės sukėlė keturių žmonių mirtį (iš jų – dviejų Lietuvos piliečių) ir turėjo įtakos PMST atsiradimui Jungtinėje Karalystėje.^{14 15 16}

kurti ankstyvojo perspėjimo sistemas, imtis specifinių priemonių, jei apsinuo-dijęs žmogus atsiduria gydymo įstaigoje. Ankstyvojo perspėjimo sistemos leidžia iš anksto, įvairiais kanalais: socialiniais tinklais, informacija tinklaraščiuose, plakatais ir lankstinukais pasilinksminimo vietose ir kt., informuoti apie pavojingas medžiagas.

¹¹ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27239011/>

¹² <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27129144/>

¹³ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28569652/>

¹⁴ <https://www.trimbos.nl/docs/cd3e9e11-9555-4f8c-b851-1806dfb47fd7.pdf>

¹⁵ https://www.emcdda.europa.eu/document-library/drug-checking_en

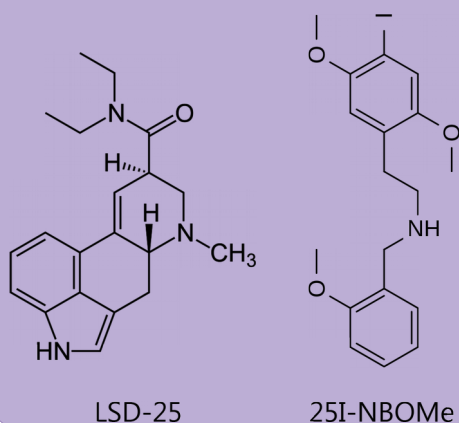
¹⁶ <https://www.theguardian.com/society/2015/jan/02/fourth-death-linked-superman-ecstasy>

Įvairūs tyrimai rodo, jog didžioji dalis PM ketinančių vartoti renginių lankytojų naudotusi PMST testavimo paslauga, jei tik ji būtų plačiau prieinama^{17 18}. Taip pat pastebima, kad nemaža dalis vartotojų, sužinojusių apie nepageidaujamas priemaišas ar didelį veikliosios medžiagos kiekį, nusprendžia medžiagos toliau nevertoti arba jos vartoti mažiau¹⁹.

Nors gali atrodyti, jog galimybė sužinoti medžiagos sudėtį gali lemti didesnę PM vartojimą, EMCDDA duomenimis²¹, PM vartojimas šalyse, kuriose vykdomos PM testavimo paslaugos, nėra didesnis už vartojimą tose šalyse, kuriose tokios paslaugos vykdomos nėra. Ziuricho atvejis rodo, kad įdiegus PM sudėties testavimo paslaugas, asmenų, vartojančių kelias medžiagas vienu metu, ar ypač žalingai vieną – sumažėjo²².

LSD festivalyje BOOM

2014 metais, tik du trečdaliai (67.3%) BOOM festivalyje tirtų, kaip manyta, LSD medžiagų sudarė vien LSD. 74,2% festivalio BOOM lankytojų, sužinoję, kad jų, kaip manyta, LSD medžiagoje yra kitų (dažniausiai DOx arba 25x-NBOMe klasės) medžiagų, nutarė medžiagos nevertoti²⁰.

Taip pat, tyrimai rodo, kad šalyse, kuriose vyksta PM testavimas, medžiagos sudėtis būna panašesnė į tai, ko tikimasi, negu tose, kuriose stebėsenos sistemų nėra. Kitaip tariant, manoma, jog PMST turi įtakos PM rinkai²³.

¹⁷ <https://www.karger.com/Article/FullText/507049>

¹⁸ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28635057/>

^{19, 20} <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28635119/>

²¹ <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/2637/TDAT16001ENN.pdf>

²² https://www.emcdda.europa.eu/EuropeanResponsesGuide2017_BackgroundPaper-Drug-checking-harm-reduction.pdf

²³ https://www.emcdda.europa.eu/document-library/drug-checking_en

2.3. Dažniausiai naudojamų PM sudėties testavimo technologijų apžvalga

Analitinės chemijos srityje neatpažintos sudėties mėginių tyrimams naudojami įvairūs metodai. Europoje PMST tikslams dažniausiai naudojami kolorimetriniai reagentinių testų rinkiniai, plonasluoksnė chromatografija ir dujų chromatografija / masių spektrometrija²⁴.

PMST metodai pasižymi skirtingais kiekybiniais ir kokybiniais analizių pajėgumais ir dėl to gali vienas kitą papildyti. Pavyzdžiui, Ispanijoje įsikūrusi Asociación Hegoak Elkarte derina plonasluoksnę chromatografiją su reagentinių testų rinkiniais (Marquis ir Merk).

Slovėnijoje įsikūrusi DrogArt savo veikloje derina aukšto našumo skysčių chromatografiją, dujų chromatografiją / masių spektrometrija, branduolinių magnetinį rezonansą ir reagentinių testų rinkinius. Vengrijoje įsikūrusios DÁT2 Psy Help organizacijos savanoriai, kurie dėl galiojančių įstatymų negali turėti sąlyčio su medžiaga, kadangi pagal įstatymus tai galėtų būti vertinama kaip nusikaltimas, savo veikloje naudoja tik reagentinių testų rinkinius (Marquis, Mecke, Mandelin, Simon, Robadope, Froehde, Ehrlich)²⁵.

Toliau pateikiami Europoje populiariausi PMST metodai, jų privalumai bei trūkumai.

2.3.1 Reagentinių testų rinkiniai

Reagentinių testų rinkiniai (RTR) yra labiausės paplitęs PMST metodas. Skirtingai negu kiti metodai, RTR pasitelkia chemines reakcijas su mėginiais, kad sukeltų spalvinį pakitimą, kuris indikuotų tam tikros medžiagos buvimą. Tokiu atveju, jeigu medžiaga yra sudaryta iš kelių tos pačios grupės medžiagų, testas keičia spalvą reaguodamas į vyraujančią (ang. *prevalent*) medžiagą.

^{24, 25} <https://ndarc.med.unsw.edu.au/global-review-drug-checking-services-operating-2017>Sydney

Privalumai:

- Lengvai prieinami;
- Greitai matomi rezultatai – užtenka kelių minučių;
- Paprasta naudoti. Nereikalauja sudėtingų apmokymų personalui ar profesionalių įgūdžių. Rezultatus interpretuoti gali instruktuosas žmogus, neturintis specialaus išsilavinimo;
- Gali parodyti įvairias PM priemaišas;
- Lengvai transportuojami, paprasta naudoti renginiuose;
- Vienas pigiausių PMST metodų.

Reagentinių testų paplitimą lemia jų prieinamumas ir paprastumas.

Trūkumai:

- Gali būti sudėtinga teisingai interpretuoti spalvą;
- Parodo tik vieną mėginyje esančią medžiagą (spalvą), negali parodyti sudėtinų dalių;
- Neparodo mėginyje esančio veikliosios medžiagos kiekio;
- Gali pakliūti medžiagos ar priemaišos, kurių testas nepritaikytas tirti.

3 pav. Kolorimetrinis reagentinis testas. © drugpolicy.org.au

RTR metodas praktikuojamas Lenkijoje (organizacija SIN²⁶), Vengrijoje (DÁT2 Psy Help²⁷), UK (Bunk police²⁸) ir kt. RTR puikiai tinka pirminei medžiagų analizei, kurios rezultatais galima grįžti sudėtingesnių ir patikimesnių metodų naudojimui.

²⁶ <https://sin.org.pl/?lang=en>

²⁷ <https://www.daath.hu/dat2/psy-help/>

²⁸ <https://bunkpolice.com/bunkbot/>

2.3.2. Plonasluoksnė chromatografija

Plonasluoksnė chromatografija (PC) kaip ir RTR yra mažų kaštų bei apmokymų reikalaujantis tyrimų metodas. PC suteikia ribotos kokybinės informacijos apie mėginio grynumą. Šios analizės metu mėginys yra užlašinamas ant chromatografinės juostelės ir juostelė panardinama į tirpiklį, kuris kyla juostele tirpindamas mėginį. Kadangi skirtingos medžiagos pasižymi skirtingu tirpumu ir mobilumu popierėlyje, po ultravioletine šviesa galima matyti medžiagų skirstinį. Kitaip tariant, galima matyti, kiek skirtingų medžiagų yra turimame mėginyje.

Privalumai:

- Pakankamai pigi;
- Lengvai transportuojama – nereikia specialaus įrenginio, užtenka popieriaus ir reagentų;
- Greiti rezultatai (testavimas gali trukti 5-10 min.);
- Apmokymai nėra sudėtingi, testavimą gali atlikti specialaus išsilavinimo neturintis konsultantas.
- Testavimui pakanka mažo medžiagos kiekio.

Trūkumai:

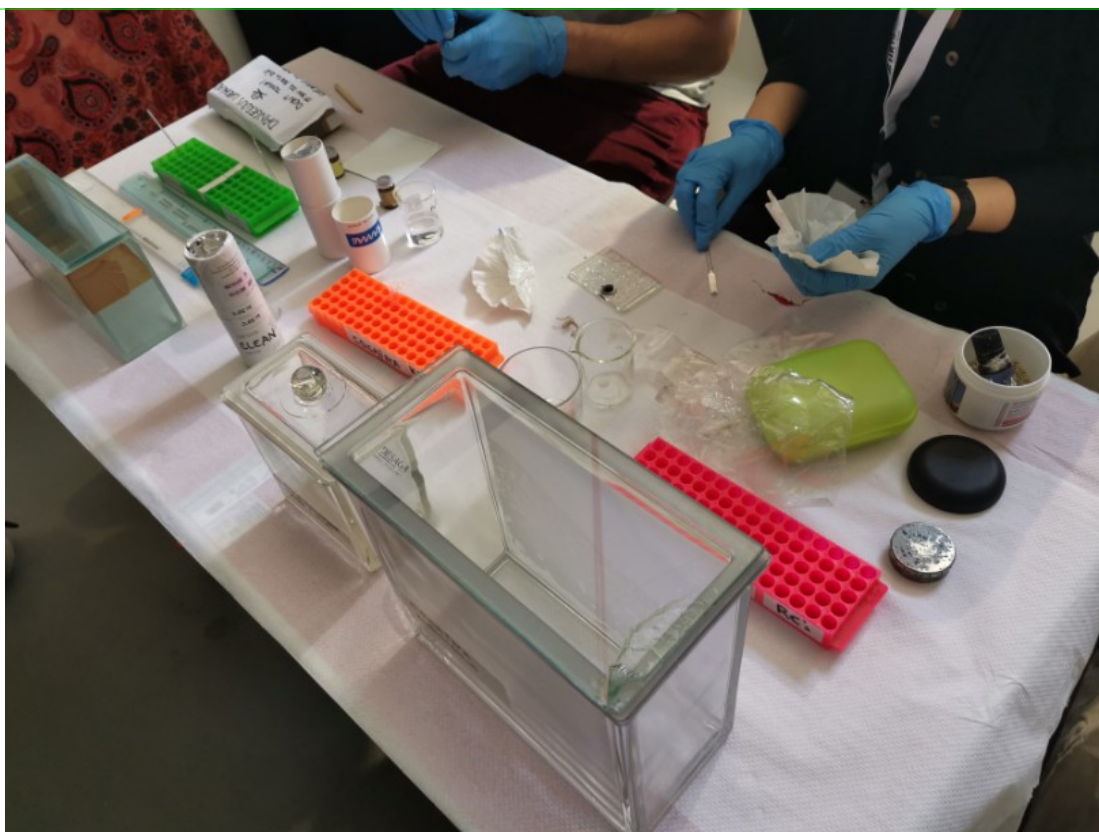
- Reikalingi grynų medžiagų standartai, reikia turėti leidimą laikyti narkotines medžiagas;
- Nenurodo tikslių mėginio sudedamųjų dalių. Patartina derinti su kitokiu metodu.
- Neidentifikuoja nežinomų psichoaktyviųjų medžiagų, kadangi reikalingi konkrečių medžiagų standartai, su kuriais yra lyginami mėginiai ir pagal juos nustatomos mėginių sudėtys.

Plonasluoksnės chromatografijos metodai taikomi Belgijoje (Modus Fiesta²⁹), Ispanijoje (Asociación Hegoak Elkartea³⁰, Energy Control³¹) ir kt.

²⁹ <http://www.modusvivendi-be.org/>

³⁰ <https://hegoak.org/>

³¹ <https://energycontrol-international.org/>

4 pav. Plonasluoksnė chromatografija. © Eliza Kurcevič

2.3.3. Dujų (skysčių) chromatografija / masių spektrometrija

Dujų chromatografija/masių spektrometrija (GC/MS) yra antras pagal populiarumą PM sudėties testavimui Europoje naudojamas metodas. GC/MS yra profesionalus analitinės chemijos įrenginys, kurio kaina gali siekti kelis šimtus tūkstančių eurų. Vykdamas testavimą šiuo metodu, mėginys yra tirpinamas dujose ir išskirstomas sąveikos su kolonėle, per kurią turi praeiti mėginys, metu. Šis dujų srautas tuomet praeina į masių spektrometrijos aparatą, kuris tiria dujų srauto molekulių masės/krūvio santykį.

Privalumai:

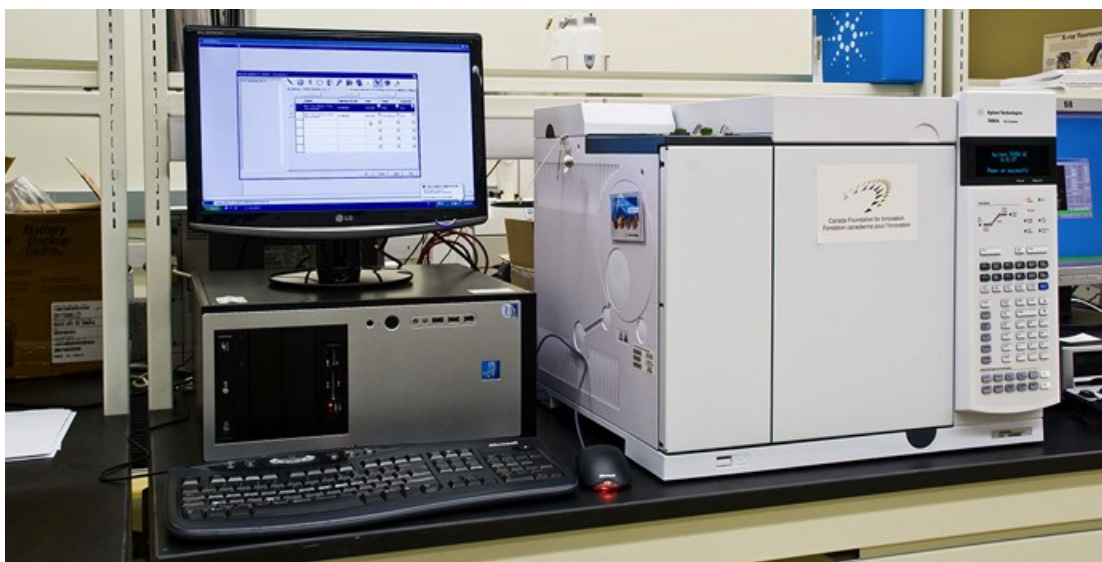
- Tikslu - galimybė tiksliai nustatyti mėginio sudėtinės dalis (PM labai dažnai turi įvairių priemaišų);
- Galimybė atlikti tiek kiekybinę, tiek kokybinę medžiagos analizę (asmuo turi galimybę sužinoti ne tik iš kokių medžiagų yra sudaryta jo turima PM, tačiau ir sužinoti kiek kiekvienos medžiagos yra turimoje PM).

Trūkumai:

- Brangu - įrenginio kaina gali siekti kelis šimtus tūkstančių eurų;
- Sudėtinga - darbui su įrenginiu reikalingas specialistas, turintis universitetinį išsilavinimą chemijos srityje bei daug darbinės patirties su masių spektrometrija;
- Rezultatų gali reikėti laukti kelias savaites;
- Sudėtingas transportavimas, įrenginys laikomas stacionariose laboratorijose.

GC/MS metodas yra taikomas Ispanijoje (Energy Control³²), Slovėnijoje (DrogArt³³), Šveicarijoje (Saferparty³⁴) ir kt.

5 pav. Dujų chromatografijos aparatas © microbenotes.com

³² <https://energycontrol-international.org/>

³³ <https://www.drogart.org/>

³⁴ <https://saferparty.ch/>

2.4. Psichoaktyviųjų medžiagų ir jų sudėties testavimo reguliavimas Lietuvoje

Kalbant apie PMST svarbu įvertinti, koks socialinis-politinis ir teisinis kontekstas egzistuoja šalyje bei kaip šie kontekstai gali paveikti vienos ar kitos žalos mažinimo paslaugos teikimą.

Lietuvoje iki 2017 metų už disponavimą nedideliu kiekiu draudžiamų medžiagų galėjo būti taikoma baudžiamoji arba administracinė atsakomybė. Nuo 2017 metų įsigaliojo LR administracinių nusižengimų kodeksas, kuriame buvo panaikinta administracinė atsakomybė už nedidelio kiekio draudžiamų psichoaktyviųjų medžiagų įsigijimą ir laikymą. Tad neteisėtas disponavimas nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti yra laikomas nusikaltimu arba baudžiamuoju nusižengimu, kuriam taikoma baudžiamoji atsakomybė. Pastaroji baudžiamosios teisės norma tapo pagrindiniu barjeru, trukdančiu Lietuvoje pradėti teikti kokybiškas PMST paslaugas.

Svarbu paminėti, kad PMST paslauga nėra reglamentuota Lietuvoje, taip pat nėra kitokių susitarimų (pavyzdžiui, su Policija) dėl PMST paslaugų teikimo, tad dabartinis PMST paslaugos teikimas – šiuo atveju reagentinių testų dalijimas ir konsultacijos – nėra nelegalus. Tačiau, galiojančios teisės normos apunkina tiek galimų paslaugos gavėjų pasiekiamumą, tiek kokybiškesnių ir patikimesnių metodų naudojimą.

Nors šiuo metu įmanomas reagentinių testų dalijimas, patikimesni metodai, pavyzdžiui, dujų chromatografija ar plonasluoksnė chromatografija, pagal šiuo metu galiojančius teisės aktus yra neįmanomi. Jiems reikalingas sąlytis su draudžiamomis PM ir tokių metodų naudojimas užtrauktų baudžiamąją atsakomybę PMST paslaugos teikėjams.

Paslaugos gavimu suinteresuoti asmenys nepasitiki sistema, kuri yra linkusi juos bausti ir vengia pasinaudoti paslauga, žinodami, kad jie gali būti pastebėti, sulaikyti ir nubausti.

Todėl tam, kad Lietuvoje atsirastų efektyvus PMST – reikalingi pokyčiai narkotikų politikoje, dekriminalizuojant disponavimą nedideliu kiekiu narkotinių ar psichotropinių medžiagų be tikslo jas platinti.

Kitas alternatyvus sprendimas Lietuvai – bendradarbiavimas tarp suinteresuotų šalių, pasirašant sutartį, kad tam tikrai organizacijai PMST paslaugos teikimas yra leidžiamas sveikatos, mokslo ir informavimo tikslais. Tokiu principu Jungtinėje Karalystėje veikia organizacija „The Loop“. Festivalių ir vakarėlių metu organizacija bendradarbiauja su pareigūnais ir yra sudariusi susitarimą, užtikrinantį, kad pareigūnai nestabdys/netikrins/nebaus žmonių, kurie ateina pasitikrinti savo medžiagų. Pareigūnų vaidmuo – surinktų ir patikrintų medžiagų transportavimas ir sunaikinimas.

Kita vertus, svarbu paminėti, kad šis bendradarbiavimo modelis nėra pats efektyviausias būdas pasiekti asmenį, vartojantį PM, kadangi asmuo gali bijoti kreiptis į PMST teikėjus dėl baimės būti sulaikytam, kadangi pats bendradarbiavimo faktas nepanaikina baudžiamosios politikos principų.

3.

„Jaunos bangos“ PMST paslaugos teikimas ir klientų vertinimas

3.1. PMST „Jaunoje bangoje“: aplinka, metodai, konsultavimas

PMST, kurio metu dalinami kolorimetriniai reagentiniai testai paslaugos gavėjams, yra viena iš „Jaunos bangos“ teikiamų žalos mažinimo paslaugų. Organizacija taip pat teikia įvairią, su PM susijusią informaciją ir/arba nukreipia vartotojus į kitas organizacijas, galinčias suteikti reikiamą pagalbą. Festivalių ir vakarėlių metu, organizacijos savanoriai taip pat teikia emocinę pagalbą asmenims, kurie dėl PM vartojimo patiria sudėtingus išgyvenimus.

„Jauna banga“ PMST naudoja kolorimetrinius reagentinius testus. Svarbu priminti, kad „Jaunos bangos“ teikiama paslauga yra kiek modifikuota dėl Lietuvoje galiojančios baudžiamosios politikos. Vietoje to, kad asmens PM būtų patikrinta vietoje naudojant reagentus, asmeniui duodamas reagentas ir jis gali pats patikrinti savo medžiagą.

Pirmiausia besikreipiantieji dėl medžiagų testavimo yra supažindinami su reagentinio testo specifika:

paaškinama, kad reagentiniai testai neparodo turimos medžiagos grynumo ar sudėtinių dalių, tačiau gali parodyti, ar mėginyje esama bent šiek tiek tos medžiagos, kurios tikisi vartotojas. Paslaugos gavėjui papasakojama, kaip naudotis testu, taip pat, paprašoma užpildyti anketą ir joje atsakyti į demografinius ir su turima medžiaga bei pačia paslauga susijusius klausimus. Galiausiai, paslaugos gavėjams duodamas reagentinis testas, paprašoma nusifotografuoti instrukcijas testo spalvos rezultatų interpretavimui, saugioje aplinkoje atlikti testą ir su rezultatais grįžti konsultacijai su lygulygiam principu veikiančiais „Jaunos bangos“ konsultantais. Jeigu vartotojas grįžta, aptariami PMST rezultatai, jis supažindinamas su galimomis rizikomis ir žalos mažinimu bei užpildo antrą statistikos tikslais naudojamos anketos dalį.

Vartotojas, kaip ir bet kuris kitas lankytojas, taip pat gali pasiimti žalos mažinimo priemonių (šiaudelių, vėganių tuščių kapsulių, prezervatyvų), dalomąją informacinę medžiagą su žalos mažinimo principais. Šiuo metu sukurti lankstinukai, supažindinantys su MDMA, stimuliantų, psichodelikų, kanapių ir alkoholio žalos mažinimo principais, svarstoma apie kitų, sparčiai Lietuvoje populiarėjančių medžiagų, pavyzdžiui, ketamino ar GHB, įtraukimą.

Kaip ir minėta, „Jauna banga“ teikia konsultacijas, kurios vyksta lygiu-lygiam (ang. Peer-to-Peer) principu. Lygiu-lygiam konsultantai yra savanoriai, kurie paprastai turi bendras charakteristikas (amžius, kultūra, subkultūra, tautybė ir t.t.) ir panašią patirtį (PM vartojimas, gyvenimo būdas, išsilavinimas) su žmonėmis, kuriuos konsultuoja.

Taip pat konsultantai dažnai patys turi įvairios patirties su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu. Pastebėta, jog lygiu-lygiam konsultantai informaciją perduoda sėkmingiau negu profesionalai, kadangi jauni žmonės yra linkę susitapatinti su lygiu-lygiam konsultantais. Taip pat, toks būdas leidžia lengviau pasiekti tikslinę, PM vartotojų, auditoriją.

Prieš festivalių sezoną visi savanoriai privalo dalyvauti organizacijos organizuojamuose mokymuose. Organizacija ieško sprendimų, kaip kelti dalyvių lygiu-lygiam kvalifikaciją, pagal galimybę į mokymus kviečia ekspertus iš užsienio šalių.

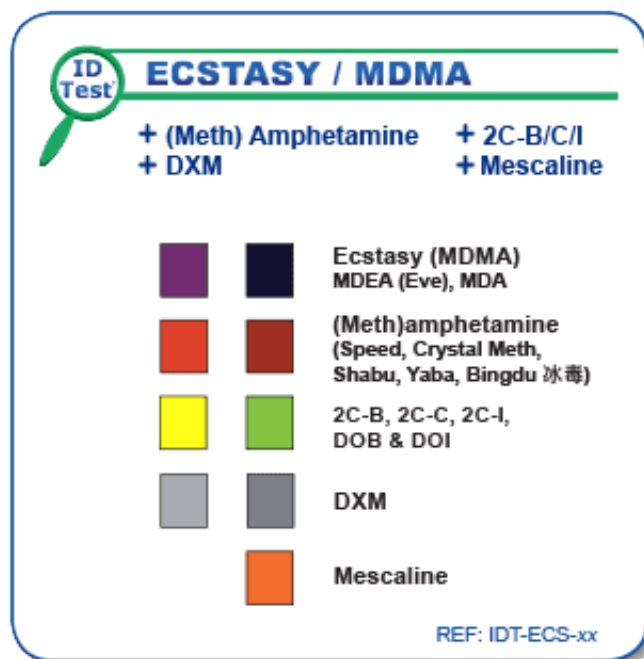
Reagentinių testų rinkiniai perkami internete³⁵. Vienas testas kainuoja 2-3 Eur. Paslaugų gavėjai gali gauti šiuos testus:

● Ekstazis/MDMA

Šis testas padeda identifikuoti MDMA, (met)amfetaminus, 2C-B/C/I, DXM, meskaliną.

MDMA / amfetaminai yra populiariausios PM pasilinksminimo vietų aplinkoje, šių testų per vakarėlius ir festivalius išdalijama daugiausiai. 2020 metais, MDMA testavo 47,8%, o amfetaminą – 19,6% visų paslaugos gavėjų.

Svarbu pabrėžti, kad PMST paslauga leidžia pasiekti PM ketinančius vartoti asmenis ir ne tik padėti sužinoti, ar jų mėginyje yra, pavyzdžiui, MDMA. Tai leidžia užmegzti pokalbį ir supažindinti vartotojus su galimomis rizikomis, pavyzdžiui, hipertermija ar hiponatremija, taip pat skirtingų PM maišymo rizika (F. Schifano et al. tyrimo duomenimis, 83 proc. visų perdozavimo atvejų kartu su MDMA buvo vartotos kitos medžiagos³⁶) bei žalos mažinimo principais.

6 pav. Nuotrauka iš informacinio lapelio.

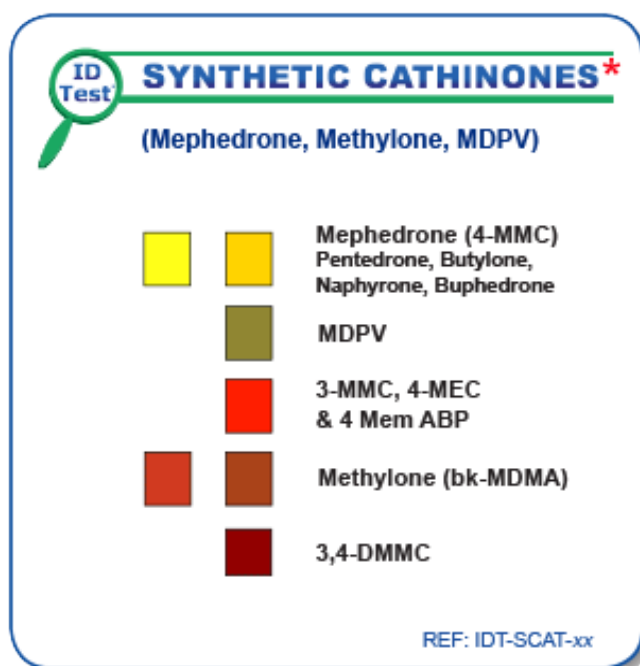
³⁵ <https://www.pharmadrugtest.com/>

³⁶ <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/14533133/>

● Sintetiniai katinonai

Sintetinių katinonų testas gali identifikuoti mefedroną, MDPV, 3-MMC, metiloną bei 3,4-DMMC.

Kartu su MDMA / amfetaminų testais, paslaugų gavėjams pasiūlomi NPM – sintetinius katinonus – padedantys identifikuoti testai. MDMA mėginiuose dažniausiai aptinkamas metilonas, o amfetaminų – mefedronas. Apie šias medžiagas galite daugiau paskaityti „Jaunos bangos“ internetiniame puslapyje^{37 38}.

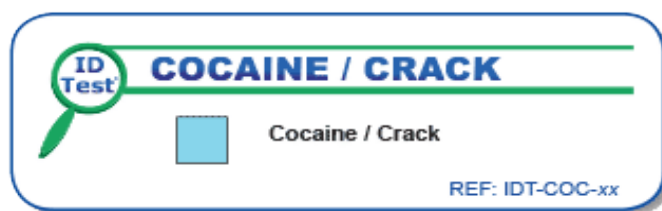
7 pav. Nuotrauka iš informacinio lapelio.

³⁷ <https://youngwave.net/3-naujos-narkoscenos-smeklos-is-m-raides-metilonas/>

³⁸ <https://youngwave.net/3-naujos-narkoscenos-smeklos-is-m-raides-mefedronas/>

● Kokainas/ krekas

2020 metais kokaino sudėtį, kaip ir amfetamino, testavo 19,6% paslaugos vartotojų.

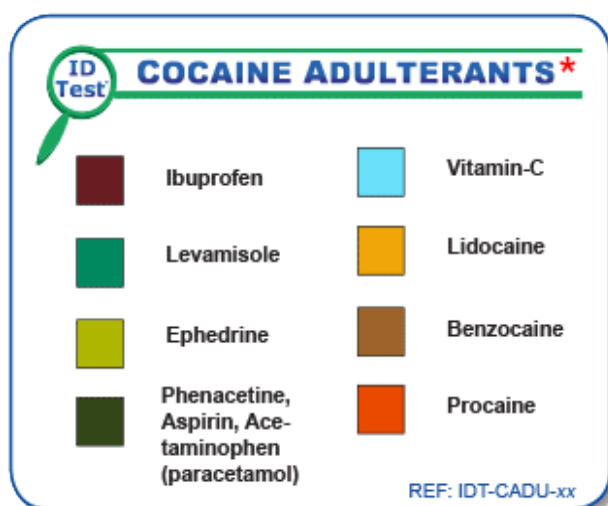
8 pav. Nuotrauka iš informacinio lapelio.

● Kokaino priemaišos. Kokaino priemaišų testas dažniausiai pasiūlomas su kokaino testu.

Šis testas gali identifikuoti šias kokaino priemaišas: ibuprofeną, vitaminą C, levamisolį, lidokainą, efedriną, benzokainą, prokainą, fenacetiną, aspiriną.

Siekiant padidinti jo rinkos vertę, kokainas yra ypatingai dažnai maišomas su įvairiomis priemaišomis. Tai gali būti neveikliosios medžiagos (pvz., cukrus, krakmolai) arba aktyviosios sudedamosios dalys (pvz., lidokainas, fenacetinas, prokainas, kofeinas), kurios padidina arba imituoja šios psichoaktyviosios medžiagos poveikį. Pastarąjį dešimtmetį itin populiari priemaiša buvo levamizolis – veterinarinis vaistas nuo parazitų. Kai vaistas yra vartojamas ilgesnį laiką, jis gali sukelti įvairių neigiamų komplikacijų, pavyzdžiui agranulocitozę (kritinį baltųjų kraujo ląstelių sumažėjimą kūne).

2020 metais kokaino mėginiuose buvo aptiktas lidokainas bei efedrinas.

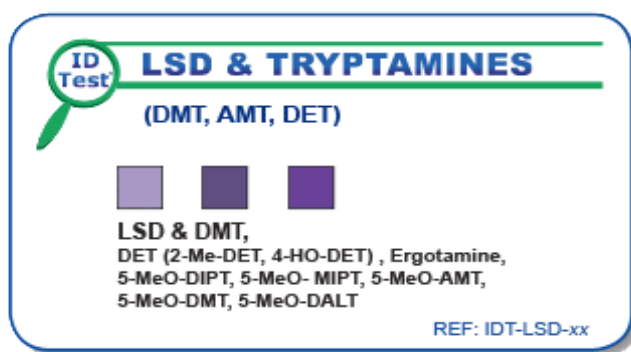
9 pav. Nuotrauka iš informacinio lapelio.

● LSD ir triptaminai

Šis testas gali identifikuoti LSD, DMT, Dietiltriptaminus, ergotaminus.

LSD 2020 metais testavo 6,5% paslaugos gavėjų. Pastebėta, kad paslaugos gavėjai yra linkę pasitikėti LSD kokybe ir yra pakankamai gerai informuoti apie palyginti mažą LSD toksiškumą. Kita vertus, ne visi žino apie tai, jog vietoje LSD neretai pasitaikanti 25x-NBOMe klasės medžiaga gali sukelti perdozavimą ir mirtį. Paslaugos gavėjams taip pat stinga žinių, apie LSD žalos mažinimo principus, tad jiems suteikiama informacija, „Jaunos bangos“ puslapyje jie taip pat gali peržiūrėti interaktyvią mažiau rizikingo LSD vartojimo atmintinę³⁹.

Verta paminėti, jog pusės LSD reagentinių testų spalva nepasikeitė – vadinasi, tikėtina, kad turimoje PM buvo ne LSD, o NPM.

10 pav. Nuotrauka iš informacinio lapelio.

● Psilocibinas ir psilocinas

Testai padeda identifikuoti psilocibiną ir psilociną.

Psilocibinas testuojamas itin retai, 2020 metais buvo pasinaudota vienu psilocibiną identifikuoti padedančiu testu. Pastebima, kad paslaugos gavėjai labiau pasitiki augalinės kilmės medžiaga.

11 pav. Nuotrauka iš informacinio lapelio.

³⁹ <https://youngwave.net/medziagu-abc-ldd>

12 pav. Reagentiniai testai, kuriuos išduoda „Jauna banga“. © Oleg Sucharev.

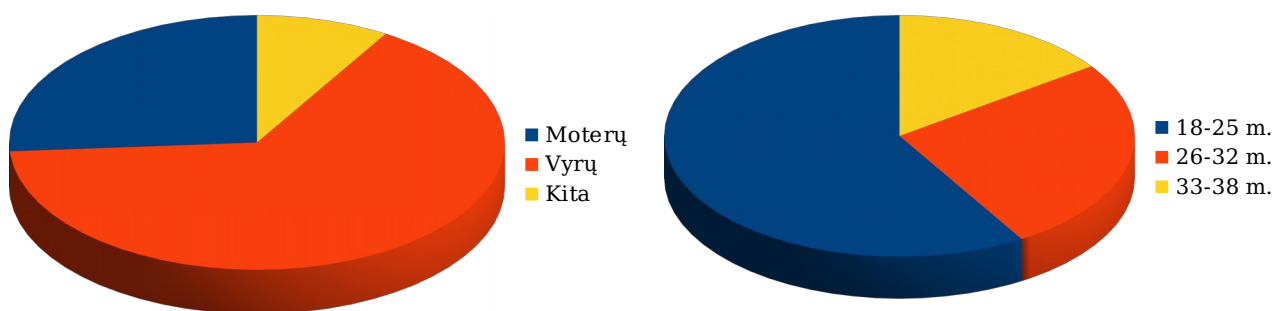
3.2. Paslaugos teikimas 2020 m.

2020 metų vasarą, tyrimo metu, PMST paslauga pasinaudojo 46 klientai, kuriems buvo išdalinti 77 testai. Iš jų 39 grįžo konsultacijai su „Jaunos bangos“ konsultantais. 62,2% paslaugos gavėjų nurodė ketinantys medžiagą vartoti su kitais žmonėmis. Žmonių skaičius varijavo nuo 2 iki 20, vidutiniškai PM ketinta dalintis su penkiais kitais žmonėmis. Galima teigti, kad paslauga pasiekė daugiau žmonių ir turėjo įtakos jų sprendimui dėl tolimesnio PM vartojimo.

25 asmenys, pasinaudoję PMST paslauga, sutiko dalyvauti pusiau struktūruotame interviu, kuriame pasidalijo savo patirtimi ir išvalgomis, susijusiomis su paslauga.

3.3. Demografiniai duomenys

Paslauga pasinaudojo 65,2% vyrų, 26,1% moterų, 8,7% respondentų nurodė variantą „Kita“. 58,7% paslaugos gavėjų buvo 18-25 metų amžiaus, 26,1% – 26-32 m., 15,2% – 33-38 metų amžiaus. 84,4% respondentų nurodė gyvenantys mieste. Miestelyje gyvena 8,7%, kaime 2,2%.

3.4. Paslauga negirdėta, išmėginti motyvuoja smalsumas

Pirmą kartą besinaudojantys šia paslauga nurodė 67,4% apklaustųjų. Nebe pirmą kartą paslauga naudojosi 32,6% apklaustųjų. Dauguma interviu dalyvių minėjo apie paslaugą sužinoję per festivalį ar renginį, kuriame dalyvavo „Jauna banga“ – priėję prie palapinės ar dalyvavę festivaliuose vykdomose „Jaunos bangos“ paskaitose. Taip pat, daliai jų apie paslaugą papasakojo ja jau spėję pasinaudoti draugai. Internetu pirmą kartą apie paslaugą sužinojo tik du dalyviai.

Atsakydami į klausimą, kodėl nusprendė pasinaudoti paslauga, paslaugos gavėjai dažniausiai minėjo juos motyvavusį smalsumą. Beveik pusė paslaugos gavėjų (47,8%) jau buvo prieš tai bandę medžiagą, kurią ketinama testuoti, jų poveikis jiems buvo žinomas ir jiems buvo smalsu, ką atskleis testas. Pastebėta, jog dauguma pirmą kartą besinaudojančių PM sudėties testavimo paslauga, nebuvo girdėję apie tokias žalos mažinimo praktikas užsienyje.

3.5. Paslaugos vertinimas ir poreikis

Anketose pastebėtas ypač teigiamas paslaugos vertinimas (94,9% paslaugai skyrė aukščiausią įvertinimą, o likusieji 5,1% nurodė paslaugą vertinantys gerai) plačiau atsiskleidė pusiau struktūruotuose interviu. Paslaugos gavėjai pabrėžė, jog jiems yra svarbu tai, jog gali apskritai su kuo nors pasikalbėti apie psichoaktyvias medžiagas:

„Labai gerai, kad tokiomis sąlygomis išvis yra tokia paslauga. Vien tai, kad gali ateiti ir pasikalbėti apie drugs'us yra didelis progresyvus žingsnis. Aišku, norėtusi didesnio tikslumo, bet puikiai suprantu įstatyminės bazės kuriamus barjerus“ (I-V-16).

Nors pirminė motyvacija buvo smalsumas, plačiau susipažinus su paslauga ir pasikalbėjus su lygus-lygiam konsultantais, paslaugos gavėjai buvo linkę minėti žalos sveikatai mažinimą ir paslaugos būtinumą:

„Būtina žinoti, ką vartoji, nes kiekvieną dieną sukuriama vis kokia nauja medžiaga, kurios gali neapskaičiuoti ir OD [perdozuosi]“ (I-V-5).

„Daug jaunų žmonių vartoja narkotines medžiagas ir būkime teisingi – vartos ir toliau, todėl svarbu kad bent jau prieš vartodami išsitirti jas ir žinotų ką valgo. Galbūt sužinojus sudėtį būtų išvengta nelaimės“ (I-V-20).

Interviu metu taip pat išryškėjo respondentų požiūris į teikiamas konsultacijas bei lygus-lygiam konsultantų poreikį bei naudą:

„Malonu žinoti, kad tai nėra autoritetinis požiūris, kai šnekuosi su kažkuo, kas apie medžiagas pasiskaitė knygoje. Šneku su tais, kurie tuo gyvena, kurie patys susidūrė. Tada labiau pasitiki“ (I-V-24).

„Jautėsi tarsi kalbėčiau su draugu, kuris yra drugs'ų specialistas (I-V-11)

„Profesionalus paprastumas“ (I-V-13).

Kita vertus, vieno paslaugos gavėjo teigimu, jis gavęs nepakankamai žinių apie žalos mažinimą:

„Man nelabai ką papasakojo daugiau apie žalos mažinimą. Bet lankstinukai geri“ (I-V-17).

PSTT paslaugų rekomendacijose, akcentuojamas konsultantų būtinumas. Konsultantai ne tik supažindina, su žalos mažinimo principais, bet ir esant poreikiui gali nukreipti į kitas institucijas. Anot TEDI, konsultantas atlieka šias funkcijas:

- Žinių suteikimas ir sąmoningumo didinimas;
- Rizikingo elgesio pokyčių skatinimas;
- Probleminio elgesio nustatymas;
- Ankstyvoji intervencija, jeigu tai būtina ir jeigu klientas sutinka⁴⁰.

Pastebėta, kad PMST paslauga dažnai yra ta vieta, kurioje asmuo pirmą kartą susiduria su socialine pagalba PM klausimais⁴¹, tad konsultantų pasiruošimas suteikti tinkamą informaciją ir/ar nukreipti – ypač svarbus.

Kaip jau minėta, „Jaunos bangos“ savanoriai kasmet dalyvauja keliuose mokymuose, kuriuose gilina savo žinias apie žalos mažinimą, PM, rizikas bei pasekmes susijusias su jų vartojimu. Taip pat, mokosi kaip suteikti emocinę pagalbą asmeniui, kuris dėl PM vartojimo patiria sudėtingus išgyvenimus.

97,4% respondentai nurodė, ateityje ketinantys dar kartą pasinaudoti šia paslauga, likę 2,6% teigė, kad pasinaudos *galbūt*.

Karantino laikotarpiu organizacijoje buvo iškeltas nuotolinio testavimo – testų siuntimo į namus ir konsultavimo internetu paslauga – klausimas. 66,7% paslaugos gavėjų nurodė, kad atsiradus galimybei, naudotųsi testų siuntimo į namus ir konsultavimo internetu paslauga. 23,1% galbūt pasinaudotų tokia paslauga, o 10,3% nurodė, kad siuntimosi į namus paslauga nesinaudotų.

⁴⁰ http://newip.safenightlife.org/pdfs/digital_library/TEDI/DrugCheckingConsultationGuidelines.pdf

⁴¹ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3123557/>

3.6. PMST paslaugos iššūkiai

3.6.1. Tikslumo trūkumas: „Jei ne LSD, tai kas?“

Pagrindinis trūkumas, kurį įvardijo paslaugos klientai, buvo mėginio sudėties tikslumo trūkumas. Paslaugos gavėjai norėtų gauti detalų turimos medžiagos sudėties aprašymą arba bent turėti galimybę sužinoti medžiagos grynumą:

„Norėtusi procentinio tyrimo“ (I-V-5).

„Gaila, kad nėra tikslios sudėties nustatymo galimybės“ (I-V-8).

Medžiagos grynumą nustatyti padedantys kolorimetriniai testai (kuo intensyvesnė spalva - tuo grynesnė medžiaga), neparodantys pilnos sudėties, nors ir yra kur kas lengviau prieinami, tačiau mažai patikimi bei galintys sukelti apgaulingo saugumo jausmą. Šią mintį taip pat išreiškė vienas paslaugos gavėjas:

„Galėtų būti daugiau tikslumo, pavyzdžiui, būtų galimybė bent sužinoti medžiagos grynumą, nors suprantu, kad tai kelia kitokias grėsmes ir žmogus, sužinojęs, kad tai gryna, gali apsigauti ir šauti daugiau, negu planavęs. Bet dozė neparodoma? Perdozavimo rizika tokiu atveju tik didėja, taip? Taigi, tobuliausia būtų, kad išvis būtų galimybė sužinoti procentaliu tikslumu sudėtį“ (I-V-16).

Būta atvejų, kai reagentas nesureaguoja ir nepakeičia spalvos - tai reiškia, kad tos medžiagos (arba bet kurios kitos medžiagos iš tos PM grupės), kurios paslaugos gavėjas tikisi turimame mėginyje tiesiog nėra. Tokiais atvejais paslaugos gavėjai dažniausiai nusprendžia atsisakyti medžiagos vartojimo arba sumažina ketinamos vartoti medžiagos kiekį. Kiti atvejai, nors ir skatina paslaugos gavėją domėtis tuo, ką vartoja bei padeda apsvarstyti galimas rizikas ir bent šiek tiek sumažinti riziką, neparodo svarbių niuansų - veikliosios medžiagos kiekio ar visų priemaišų, tad išlieka rizika apsinuodyti ar perdozuoti.

Paslaugos gavėjai teigiamai įvertino turėję galimybę sužinoti apie NPM. Pastebėta, kad testavusieji LSD buvo girdėję apie dažnai vietoj LSD pasitaikančią NPM - NBOMe. Tuo tarpu amfetamino, MDMA ir kokaino vartotojams jų medžiagose galinčios pasitaikyti NPM dažniausiai buvo girdimos pirmą kartą.

3.6.2. Nesaugumas

Dėl dabartinės narkotikų politikos ir nesamo paslaugos reglamentavimo susiduriama su neapibrėžtumu. Paslaugą *lyg ir galima* teikti (dalinant reagentinius testus asmenims), iš kitos pusės – *lyg ir negalima* (nes disponavimas bet koku kiekiu PM yra kriminalizuojamas). Paslaugų gavėjai negali būti užtikrinti, kad nėra stebimi, sekami, taip pat – testavimo jie negali atlikti „Jaunos bangos“ erdvėje, specialiai tam pritaikytoje vietoje, turi „slapstyti“, kad niekas nematytų. Nors dauguma paslaugos gavėjų įvardijo, kad kalbėdamiesi su konsultantu jautėsi saugiai, gana aiškiai atsiskleidė nepatogumas ar nesaugumas, susijęs su tuo, jog paslauga nėra aiškiai apibrėžta ir legali:

„Nepatiko, kad teko nueit pasislėpt pasidaryt testą ir poto grįžt papasakot kaip sekės. Žinau, kad tokie įstatymai, bla bla, nelegalu. Vis tiek nepatiko. Būtų smagiau viską daryt vietoj“ (I-V-23).

„Vienintelis mažas minusas, jog testus reikėjo daryti pačiam, atskirai nuo organizacijos (fizine prasme).“ (I-V-15)

„[Reikėtų] Suteikti galimybę tikrinti vietoje, net ir kokią specialią būdelę tam, ir užtikrinti anonimiškumą ten pat“ (I-V-10).

„Norėtuši daugiau patikinimo, kad nieks nestebi prie palapinės ir po to nebus bėdų su pareigūnais. Kaip ten bebūtų, yra truputį neramu. Ateidamas ir pasiimdamas mėginuką praneši, kad kažką turi. Bet čia vėlgi, bėdos su įstatymine baze. Tai turėtų būti legalu, o legalumas apibrėžtas aiškiai“ (I-V-14).

Respondentai minėjo stacionarų testavimą. Minėta, kad testavimas galėtų vykti ne festivalio aplinkoje, o laboratorijoje arba nevyriausybinėje organizacijoje:

„Turėtų būti laboratorijos ar bent NGO, kur galėtum ateiti su medžiaga ir pakampėje nesislapstyti ją testuodamas“ (I-V-24).

Kaip jau minėta, **paslaugos teikimo metodai ir specifika tiesiogiai priklauso nuo šalyje galiojančių įstatymų.** Taip pat, žinomi atvejai, kai vykdomi susitarimai su vietine valdžia, policijos pareigūnais – tokie sprendimai galėtų sumažinti nesaugumo jausmą, kurią jaučia paslaugos gavėjai bei leisti įrengti vietas, kuriose būtų galima saugiai ir anonimiškai atlikti testus („The Loop“, JK atvejis).

3.6.3. Ribotas prieinamumas

Paslaugos gavėjai taip pat pabrėžė, jog norėtų, kad paslauga būtų lengviau prieinama. PMST vietų poreikis varijavo nuo visų renginių iki spaudos *kioskų*, į kuriuos galima atnešti medžiagas jų patikrinimui:

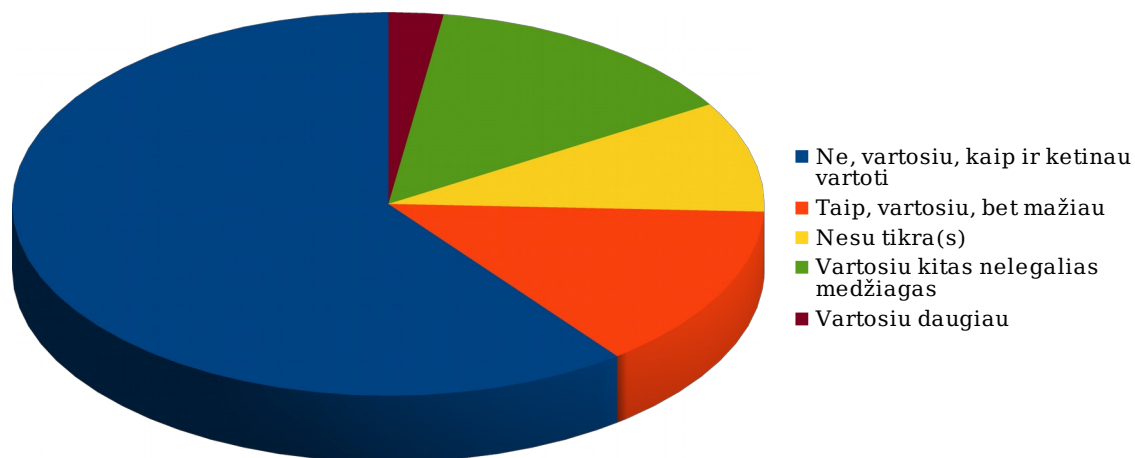
„Padaryti testavimo paslaugas prieinamas viešose vietose, kaip pvz: spaudos kioskai, info centrai“ (A-V-3).

„Turėtų vos ne kiekvienam renginy būti galimybė patikrinti medžiagą“ (I-V-6).

Su prieinamumu tiesiogiai susijęs informacinis prieinamumas: paslaugos gavėjai pageidavo didesnės informacinės sklaidos apie tai, kur galima gauti testus ir konsultacijas. Taip pat buvo minėtas informacijos apie įvairias medžiagas ir saugesnį jų vartojimą lietuvių kalba poreikis. Informacijos sklaida apie įvairias medžiagas ir žalos mažinimo principus, yra viena iš TEDI gairėse nurodomų kompleksinės PMST paslaugos dalių.

3.7. PM vartojimas po PMST rezultatų

2020-aisiais, vykdant PM sudėties testavimą, paslaugos gavėjų mėginiuose buvo rasta įvairių priemaišų: mefedrono, metilono, 3-MMC, efedrino, lidokaino (tikslūs skaičiai, dėl anketos ribotumo, negali būti vertinami, kadangi paslaugos gavėjai, pažymėję pagrindinę medžiagą, laukelyje „Kita“ ne visada įrašydavo priemaišas). 66,7 % pasinaudojusių paslauga nusprendė medžiagą vartoti, kaip ir ketinę. 15,4% medžiagą ketino vartoti mažiau, 10,3% nebuvo tikri. 5,1% nusprendė vartoti kitas nelegalias medžiagas: 2,6% - vartoti daugiau, negu buvo planavę. Nevartoti jokių nelegalių medžiagų nenusprendė nei vienas apklausos dalyvis.

Pakankamai didelis skaičius nekeisti planų ir nusprendusių medžiagą toliau yra susijęs su tuo, jog beveik pusė paslaugos gavėjų testuotą medžiagą jau buvo bandę anksčiau. Kita vertus, kai kurie atsakymai galimai suponuoja apgaulingą saugumo jausmą, deramai neįvertinus reagentinių testų specifikos:

„Kokybiško daikto palikti nenaudojamo nesinori“ (I-V-10).

Svarbu pakartoti, jog reagentiniai testai negali parodyti medžiagoje esančio veikliosios medžiagos kiekio, taip pat didelės dalies priemaišų.

Dalies paslaugos gavėjų nuo planuoto vartojimo neatgrasytų net ir išsamesnę sudėtį parodantys testai, kadangi medžiaga jau įsigyta:

„Nieko nepadarysi jau“ (I-V-14).

Kita vertus, priemaišas rodantis rezultatas, turėtų įtakos medžiagos nepirkti ateityje:

„Neturėjo, nes vis tiek buvo išleisti pinigai, bet suteikė galimybę patikrinti ir žinoti ateityje, kad to nebenaudoti, nebent tai yra tikrai garantuotai kokybiška medžiaga“ (I-V-19).

„Jeigu jau kažką buvau įsigijusi, greičiausiai turi įtakos nebent vartoti mažiau. Prieš perkant tikrai turėtų įtakos pirkti arba išvis ne“ (I-V-4).

Ketvirtadalis (25,7%) apklaustųjų nurodė, kad testavimas turėjo įtakos vartoti mažiau, ar net gražinti turimą medžiagą:

„[Testavimas] Turėjo [įtakos], naudojami šiek tiek mažiau, nes sukėlė įtarimą priemaišos“ (I-V-23).

„Taip, vartosiu atsargiau“ (I-V-7)

„Mąstau, kad net gražinti reikės tai ką įsigyjau“ (I-V-6).

Taigi, galima teigti, jog reagentiniai testai padeda pasiekti kitaip sunkiai pasiekiamą vartotojų dalį, padeda jiems susipažinti su mažiau žalingo medžiagų vartojimo idėjomis ir prisidėti prie PM žalos mažinimo. Kita vertus, paslauga turi daug trūkumų, kurių išvengti padėtų įstatyminės bazės pokyčiai ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas.

4.

Interviu su suinteresuotomis šalimis

Siekiant nustatyti organizacijos „Jauna banga“ teikiamos PMST paslaugos efektyvumą ir PMST paslaugų Lietuvoje ateities gaires, buvo atlikti 10 interviu su suinteresuotomis šalimis. Atskiruose interviu buvo apklausti:

- 3 NVO dirbančios žalos mažinimo srityje;
- 1 vyriausybinių institucijų;
- 2 sveikatos apsaugos institucijų;
- 3 naktinio gyvenimo ekspertai.

Tyrimo metu buvo planuojama apklausti Sveikatos apsaugos ministerijos (SAM) atstovus, Lietuvos Policiją bei Toksikologijos laboratoriją. Šios suinteresuotos šalys suteikti interviu nesutiko bei nurodė jų interesus galinčią atstovauti šalį.

4.1. PMST paslauga gerai žinoma Lietuvoje

Visi interviu dalyviai nurodė, kad buvo girdėję apie psichoaktyviųjų medžiagų sudėties tikrinimo paslaugą ir anksčiau. Pavyzdžiui, vienas respondentas savo atsakymuose paminėjo, jog jam yra žinoma, kad kai kuriose pasaulio ir Europos šalyse PMST įgyvendinamas ne vienerius metus, tai pristatoma, kaip geroji kitų šalių praktika ir inovatyvus narkotikų vartojimo pasilinksminimo vietose stebėsenos metodas. Apie PMST, kaip gerą užsienio šalių praktiką, buvo girdėję daugiau nei pusė interviu dalyvių:

„(Apie PMST) Esu girdėjęs iš Olandijos.“ (SŠ-6).

„Esu girdėjęs, kad tai yra labai įprasta praktika užsienio festivaliuose. Ypač UK festivaliuose. Didesni elektronikos ir pop festivaliai tą (PMST) turi. Tai pas juos yra „išviešėjė“ (SŠ-7).

„Priemonė nėra nauja. 8-9 praeito amžiaus dešimtmetyje tikrai buvo populiari keliose Europos šalyse, kur tiesiog būdavo galima, jeigu medžiagų buvo nedaug, tai įsigijęs vartotojas galėjo pasitikrinti maždaug ar tai tikrai yra tai, ką jis mano gavęs už savo pinigus, tai ką jam žadėjo“ (SŠ-5).

„(Apie PMST) Girdėjau Anglijoje“ (SŠ-8).

4.2. PMST įtaka psichoaktyviųjų medžiagų vartojimui

Didžiosios dalies apklaustųjų nuomone, PMST paslauga su psichoaktyviųjų medžiagų įtaka vartojimui yra nesusijusi arba vartoti neskatina. Vienas respondentas PMST paslaugą sieja ne su (ne)skatinimu vartoti, o su saugumo, stebėsenos ir atsako priemonių taikymu. Paslaugos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo (ne)skatinimą kiek kitaip pagrindė naktinio gyvenimo profesionalai bei vienas iš „Jaunos bangos“ atstovų:

„Jis jau bus apsisprendęs, kad nori pabandyti ir testavimas tiesiog padės jam tai padaryti saugiai...In the end of the day, turėsime tą patį kiekį vartojančių narkotikus, nepaisant, kad jie galėjo ar negalėjo testuoti“ (SŠ-7).

„Kategoriškai teigti tikrai nieko negaliu, paslaugą vertinu teigiamai bet kokiu atveju. Man atrodo, šita paslauga padeda žmonėms priimti sąmoningesnį sprendimą, ar jie nori tą medžiagą vartoti, kai jau žino tikslesnę medžiagos sudėtį“ (MO-1).

Likę interviu dalyviai teigė, kad PMST paslauga gali daryti įtaką asmens apsisprendimui vartoti ar nevertoti turimą medžiagą. Jie grindė savo požiūrį argumentu, jog pasitikrinę medžiagą ir pamatę, jog tai yra kas kita, sąmoningi žmonės gali priimti sprendimą nevertoti:

„Aš vienareikšmiškai galvočiau, kad mažina. Nes tikrai sąmoningas jaunimas, manau, išmestų, jei ji yra nekokybiška ar jis išsigijo ne tai, ko norėjo“ (SŠ-4).

4.3. PMST – kaip žalos mažinimo paslauga, bei jos efektyvumas

Vieno respondento nuomone, sunku vertinti PMST efektyvumą, nes būtina atsižvelgti į skirtingas vartotojų grupes bei medžiagų įvairovę:

„Vieni reikalavimai yra tom medžiagom, kurios yra reliatyviai saugesnės ir kiti reikalavimai turėtų būti medžiagom, kurios kelia pavojų sveikatai ir gyvybei“ (SŠ-5).

Kitas respondentas teigia, kad PMST pirmiausiai turėtų būti įgyvendinamas kompleksiskai, nes jų surinkta informacija rodo, jog pavienės žalos mažinimo priemonės nėra veiksmingos.

Du respondentai pabrėžė PMST paslaugos efektyvumą ir paminėjo, jog šalia PMST „Jaunos bangos“ komanda kartu teikia ir kitas žalos mažinimo paslaugas, pavyzdžiui, lygulygiam konsultavimą, šitaip apeliuodami į efektyvesnę žalos mažinimą:

„Mes teikdami paslaugą nei skatiname, nei atkalbame žmogų, mes galime suteikti informaciją. Galime pasikalbėti apie tą medžiagą, apie jos keliamas rizikas ar motyvus tą medžiagą vartoti, kažkokia patirtimi pasidalinti. Galime išpėti, padaryti sintetinių katinonų testą, kuris galbūt parodo vieną priemaišą. Išpėti apie jo (priemaišos) keliamas rizikas – trumpalaikę, ilgalaikę žalą. Tiesiog padėti žmogui priimti sąmoningesnį sprendimą“ (MO-1).

Likę respondentai taip pat vieningai sutarė dėl PMST efektyvumo:

„Aš manau, kad be abejo (efektyvu). Mes kalbam apie kažką, kas veda link to, kad žmones sužino kaip daryti tą dalyką, kurį nusprendė daryti, kaip tai daryti saugiai, kaip nesusimaišyti ir neturėti blogesnių pasekmių. Juk sumaišyti narkotikus, nėra tas pats kaip sumaišyti skirtingų rūšių alų. Bet koks neteisingas derinys gali privesti iki labai blogų dalykų“ (SŠ-6).

4.4. PMST iššūkiai Lietuvoje

Nors PMST paslauga yra visuotinai priskiriama prie žalos mažinimo priemonių, Lietuvoje šios paslaugos įgyvendinimas yra labai ribotas. Vienas respondentas įvardijo keletą aspektų, be kurių PMST negali būti įgyvendinta:

„Siekiant įdiegti naujų paslaugų teikimą, reikalinga subalansuota ir kryptingai įgyvendinama psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos ir kontrolės politika, apimanti kompleksines priemones, tarp-institucinį ir tarpsektorinį bendradarbiavimą, finansinių išteklių skyrimą ir planavimą. Šie veiksmai Lietuvoje yra įgyvendinami, tačiau nepakankamai“ (SŠ-3).

Taip pat buvo išsakyta nuomonė apie šiuo metu naudojamų PMST priemonių ribotumą ir dėl to – mažą efektyvumą:

„Kalbant apie „Marquis“ testus. Nelabai kas ir atsirado per tuos keliasdešimt metų. Iš tiesų, jeigu mes kalbam apie ne vieną medžiagą, kad ir kokia ji bebūtų, kaip taisyklė tai yra spalviniai reagentai, tiesiog: Taip – medžiagos yra, Ne – medžiagos nėra, bet tai nereiškia, kad nėra kitų medžiagų. Šioje vietoje tas galbūt kažkiek, jei galima taip sakyti, yra kiekybės ir kokybės kontrolė vienai medžiagai, bet visiškai neduoda jokios informacijos apie kitas medžiagas, kurios yra, ar gali būti“ (SŠ-5).

Vienas respondentas paminėjo, jog finansavimo klausimas gali būti taip pat svarbus siekiant įgyvendinti PMST paslaugą, nes testavime naudojami reagentai nėra nemokami.

Dalies respondentų ir NVO konsultantų teigimu, PM kriminalizacija trukdo žmonėms laisvai naudotis PMST paslauga. Kadangi šią paslaugą naudojantis asmuo turi kontaktą su psichoaktyviomis medžiagomis, yra baiminamasi baudžiamosios atsakomybės:

„Bet tikrai, kas yra nelegalu, tas yra jau pavojinga. Ir žmonės vengia to, ir slepiasi ir dėl to kalba su draugais apie mitus, o ne su specialistais apie faktus.“... (SŠ-6).

„Jei šiek tiek pasikeistų visuomenės požiūris, kad pirmiausia yra svarbu žmogaus sveikata, o ne jo baudimas. Nes ir šiaip pats vartojimas yra ne nusikalstama veikla, o socialinė problema, kurią reikėtų spręsti visiškai kitokiais būdais. Taip pat atstumiant žmones ir jiems uždraudžiant sveikatos paslaugas, tai kaip tik stumiame juos į dar sunkesnę padėtį ir kartais net mirtį“ (MO-2).

PMST paslaugos reglamentavimas, pasak kelių respondentų, yra itin reikalingas veiksnys. Įteisinus šią paslaugą, „Jaunai bangai“ ar bet kuriai kitai organizacijai/institucijai, kuri norėtų teikti PMST paslaugą būtų suteiktos galimybės teikti efektyvias paslaugas, o klientai galėtų nesibaimindami atnešti medžiagas, kurias nori patikrinti. Už PMTS paslaugos reglamentavimą taip pat pasisakė dalis respondentų:

„Tuos dalykus turėtų reglamentuoti teisės specialistai. Aš manau, kad tai NTAKD tikrai turėtų pasakyti savo žodį. Ten dirba įvairaus profilio specialistai. Reglamentacija vienokia ar kitokia turėtų būti. Aš labai vertinu tiek NTAKD specialistus, tiek jų patirtį šioje srityje ir manau, kad tai geriausia institucija, kuri galėtų patarti. Aš nieko su jais bendro neturiu, bet tiesiog žinau, kad žmonės senai ir tikslingai dirba ta kryptimi“ (SŠ-5).

Svarbu paminėti, kad didžioji dalis apklaustųjų matė švietimo apie žalos mažinimo priemones stoką politiniame ir visuomeniniame lygmenyse. Turima omenyje, kad naujausi moksliniai tyrimai apie PMST naudą gali arba nepasiekti arba būti ignoruojami didelės dalies vyresnės kartos Lietuvos gyventojų, tarp jų ir politikų. Edukacija yra itin svarbi, siekiant plėsti PMST paslaugą Lietuvoje:

„Politinis mechanizmas turėtų būtų susijęs su tarptautinės gerosios praktikos įgyvendinimu, tačiau pas mus tai ateina labai vėlai, kai „prispaudžia“. Tas pats naloksonas, prieš daug metų jau įrodytas, kad yra vienas iš pigiausių variantų sumažinti mirtingumą nuo perdozavimo. Viena ampulė kainuoja iki septynių centų, santykinai labai nebrangiai ir laimima labai daug gyvybių. Tačiau mes iki šiol negalime dalinti jo, nes jis įtrauktas į sąrašus“ (SŠ-1).

„Manau, kad yra labai archajiškas požiūris tų, kurie yra atsakingi už narkotikų kontrolę. Jie nemėgsta naujovių. Manau, kol jų požiūris nepasikeis, nebus skatinamas testavimas ir tai nebus laikoma gera priemone žalos mažinimui. Manau, kad tiesiog sprendimus priimančių ir tą kontroliuojančių institucijų pasenęs požiūris trukdo įgyvendinti paslaugą. Aš taip manau. Galbūt policijos pasenęs požiūris. Pavyzdžiui, kai kurie pareigūnai pamatę žmogų, atsinešusį prasitestuoti narkotikų, jį čiuptų su antrankiais ir išvežtų kaip didžiausią nusikaltėlį. Pirmiausia kažkas priima neteisingus sprendimus, o tada kažkas toliau tuos sprendimus neempatiškai ir jų iki galo nesuprasdami vykdo“ (SŠ-7).

Keli apklaustieji lygino dabar visuomenėje egzistuojantį neigiamą požiūrį į PMTS kaip į dar visai neseniai tabu atspalvį turėjusį lytinį švietimą:

„Apskritai, žmonių švietimas būtų dar vienas punktas, kad jie to nebijotų. Tikrai, kaip anksčiau būdavo, man atrodo dar ir dabar yra, apie lytinį švietimą, kad jeigu duosi prezervatyvą nepilnamečiai puls vienas su kitu santykiauti. Tai čia irgi, jeigu duosi testą, visi puls pirkti narkotikus ir juos testuoti bei vartoti. Man skamba juokingai...” (MO-1).

„Žmonės kurie ateina į festivalius ir kurie testuojasi, pagrinde visi bus už testavimą. Tie kurie nevaikšto ten ir nėra susidūrę, jie mato tai iš šono, kaip labai blogą dalyką ir net nenori pripažinti, kad egzistuoja narkotikų problema. Šitaip jie yra nusistatę prieš testavimą ir sakys, kad tie kurie nori testuotis, tegul geriau tiesiog nevartoja. Tačiau taip neveikia. Kaip, kad vaikam aiškinti, kad seksu negalima užsiiminti 16-18 metų, bet tai vistiek jie užsiimins” (SŠ-8).

4.5. „Nevyriausybines ir vyriausybines organizacijos turētu dirbti koja kojon.“

Iš atsakymų išryškėjo, kad būtent bendradarbiavimas yra vienas svarbiausių aspektų, norint užtikrinti PMST paslaugos kokybę. Vienas iš respondentų, minėdamas užsienio šalių gerąsias patirtis pabrėžia, kad PMST kokybę užtikrinti yra reikalingas bendradarbiavimo tinklas tarp skirtinguose sektoriuose veikiančių organizacijų. Nėra svarbu, kas įgyvendina PMST priemonę, svarbu yra tai, kad būtų sukurtas mechanizmas, paslaugos būtų patikimos ir veiksmingos, vykdoma priemonių įgyvendinimo rezultatų stebėseną ir vertinimas. Taip pat buvo teigta, jog siekiant, kad narkotinių ir psichotropinių medžiagų testavimas būtų įgyvendinamas nacionaliniu mastu, iškyla poreikis keisti tam tikrus teisės aktus, sukurti paslaugų teikimo mechanizmą bei bendradarbiavimo tinklą tarp skirtingų sektorių.

Vienas respondentas pateikė net kelias galimo bendradarbiavimo idėjas. Viena iš jų yra galimybė kitoms su žalos mažinimu dirbančioms NVO teikti PMST reagentus žmonėms bei juos konsultuoti. Tuo tarpu, Nacionalinė laboratorija ar teismo (medicinos) laboratorija galėtų būti atsakinga už tokių NVO profesionalų apmokymą ir PMST reagentų patikimumą. Tokiam modeliui būtų reikalinga reglamentacija, tačiau būtų užtikrinama vidinė kontrolė. Vienas respondentas pateikė ir daugiau bendradarbiavimo idėjų:

„Viena iš minčių būtų bendradarbiauti su struktūromis, kurios yra labiau draugiškos, pavyzdžiui, universitetas, galbūt Chemijos fakultetas, tai būtų visai įdomu“ (SŠ-1).

Dviejų respondentų pateiktuose atsakymuose atsiskleidė akcentuojama bendradarbiavimo svarba tarp vyriausybinių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų:

„Ir aš vis dėlto labiausiai tikiu šia organizacija ir jų atstovu Lietuvoje, tai yra NTAKD. Organizacija pagrįsta galiojančiais juridiniais aktais ir mokslu. Egzistuoja toks dalykas, kaip bendradarbiavimas tarp vyriausybės ir nevyriausybės, čia juk nėra balta ir juoda“ (SŠ-5).

„Vis dėlto, bendradarbiauti su vyriausybe reikėtų, kad vyktų tam tikra kontrolė ir monitoringas. Taigi, renkuosi pirmą modelį, bet sakykim, kad vyriausybė turėtų arba turėti tam tikrą vaidmenį sprendimų priėmime, arba vykdyti tam tikrą stebėjimą / monitoringą, tikiu, kad tai būtų naudinga nevyriausybiniams organizacijoms, kurios būna mažiau patyrusios. Nevyriausybinės ir vyriausybines organizacijos turėtų dirbti koja kojon“ (SŠ-7).

NVO atstovai taip pat išskyrė bendradarbiavimo svarbą tarp „Jaunos bangos“ ir kitų NVO bei vyriausybės institucijų:

„...bendradarbiavimo vyriausybinių institucijų su ekspertais, su NVO. Pavyzdžiui mūsų organizacija kasmet išleidžia bent po kelis narius į stažuotes, kur mums yra pasakojama apie užsienio šalis, kurios jau turi ilgametę patirtį, jos gali pasidalinti rezultatais. Mes šioje vietoje galėtume perduoti žinias, galbūt pačių vyriausybinių institucijų specialistai vykdytų mokymus. Apie tai, ką kalbu, man atrodo, kad visgi raktinis žodis yra „bendradarbiavimas“, o ne atskyrimas tarp NVO ir politikų“ (MO-1).

Vienas NVO atstovas pasidalino nuomone apie esamą bendradarbiavimą tarp „Jaunos Bangos“ ir Lietuvos bei užsienio organizacijų PMST tikslais. Čia buvo išsakyta, kad dėl kai kuriuose Lietuvos įstaigose ir organizacijose esančio šališkumo ir nevieningo požiūrio į PMST, bendradarbiauti gali būti sunku. Kur kas lengvesnis bendradarbiavimas vyksta su užsienio organizacijomis:

„Aš asmeniškai esu nusivylusi bandymu bendradarbiauti su mūsų šalyje esančiomis organizacijomis ir įstaigomis, nes tiek biurokratiniu atžvilgiu, su jokia kita šalimi bendradarbiaujant nereikia tiek popierizmo, tiek iš tos pusės, kad yra labai daug korupcijos ir šališkumo. Aš manau, kad kelias turbūt geriausias yra tas, kuriuo ir einam – bendradarbiauti su tarptautinėmis organizacijomis“ (MO-2).

4.6. „Jaunos Bangos” paslaugos vertinimas

Interviu metu, apklaustieji taip pat turėjo galimybę pasidalinti mintimis apie „Jaunos bangos” PMST paslaugą bei suteikti grįžtamąjį ryšį. Apie organizaciją girdėjo visos suinteresuotos šalys, o konkrečiai apie teikiamą PMST paslaugą nebuvo girdėjęs tik vienas respondentas. Paprašius įvertinti teikiamą PMST paslaugą, vienas respondentas teigė, kad nėra susipažinęs su visu organizacijos paslaugų spektru ir rezultatais, todėl nebūtų korektiška vertinti organizacijos. Visi kiti apklaustieji „Jaunos bangos” teikiamą PMTS paslaugą vertino gerai arba labai gerai.

Ties klausimu apie trūkstamus „Jaunos bangos” veiklos elementus, buvo išgirsta pakankamai įvairių įžvalgų. Pasak vieno respondento, reikėtų užtikrinti mokslinių duomenų tęstinumą:

„Skaičiau vieną tyrimą, kad vartotojai po trijų mėnesių dar gebėjo prisiminti, ką jiems konsultantas dar sakė, bet ar po metų atsimena, mes negalime teigti. Tų duomenų mums trūksta, tą spragą užpildyti reikia, kad stipriau jaustumėmes toje žalos mažinimo ir narkotikų politikos sistemoje” (MO-1).

Taip pat buvo užsiminta apie spektrometro aparatą, kuris padėtų žymiai efektyviau teikti PMST paslaugą. Kitas respondentas paminėjo, kad „Jaunai bangai” nesant finansuojamai valstybės, o aplinkui vis dar sklandant kontraversiškomis nuomonėmis apie PMST paslaugos teikimą, organizacijos nariams yra nelengva išlaikyti optimizmą. Apie finansavimo svarbą antrino ir vienas iš naktinio gyvenimo ekspertų:

„Pritraukti finansavimą ir daugiau savanorių. Ir tai didelis iššūkis, organizacijos nebereikalo turi struktūras, hierarchiją, valdybas” (SŠ-6).

Taip pat vienas iš apklaustųjų naktinio gyvenimo ekspertų minėjo, organizacijai galbūt praverstų teisininkų, kurie specializuojasi narkotikų politikos klausimais, pagalbos:

„Reikia išmanymo, kaip tai galima būtų tai reglamentuoti, apiforminti, kad jūsų tie projektai „išvažiuotų“ greičiau ir kad jūs gautumėte daugiau finansavimo” (SŠ-8).

Kitas respondentas pateikė pasiūlymą kurti galimybes vykdyti PMST veiklą kasdieną:

„...aš manau kad jiems būtų ir įdomu ir naudinga pasitikrinti ką jie ten pasiėmė. Ne tik žolė, ir amfetaminas taip pat dažnai yra vartojamas kaip kasdienis narkotikas“ (SŠ-4).

Vienas iš respondentų parekomendavo, kad teikiant žalos mažinimo pagalbą, pirmiausiai reikia laikytis „European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction“ rekomendacijų.

4.7. PMST prieinamumas

Kaip jau minėta, šiuo metu „Jauna banga“ savo klientams gali pasiūlyti tik kelis testus, kurie negali suteikti išsamios informacijos vartotojui apie tikrinamą medžiagą:

„...testas tau neparodys, kiek medžiaga yra gryna, kokios yra jos priemaišos. Mes galime tik abstrakčiai pasakyti, ar yra jame medžiagos, kokios yra tikimasi. Tas atsakymas nėra labai tikslus” (MO-1).

Ši paslauga yra teikiama „Jaunos bangos“ erdvėse, įrengtose vakarėliuose ir festivaliuose. Interviu metu buvo klausama ar ateityje, esant galimybėms, būtų naudinga teikti išplėstą PMTS paslaugos modelį. Vienas iš respondentų minėjo, kad tai, kur ir koku būdu yra teikiamos šios paslaugos, turėtų atsispindėti valstybės formuojamoje ir įgyvendinamoje psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos ir kontrolės politikoje. Tuo tarpu, visos kitos suinteresuotos šalys vieningai pabrėžė, kad psichoaktyviųjų medžiagų vartojimas toli gražu neturėtų apsiriboti renginių vietomis:

„Ta nėra susiję su metų laikais. Vartojimo procesas yra daugiau mažiau tolygus. Paslauga turėtų būt pastovi arba kažkiek praranda prasmę. Kaip tai bus organizuojama: paštu ar autobusiukai važinėtų, kaip anksčiau važinėjo Austrijoje... Čia yra technologiniai reikalai, bet vėlgi, aš manau, kad turėtų būti kažkokios rekomendacijos iš Europinių organizacijų” (SŠ-5).

„Manau, kad reikėtų plėsti paslaugą. Bet abejoju ar žmonės siųstų (testus). Tai galėtų sukelti ir baimę, nepatikimumo jausmą. Taip pat tai užtruktų laiko, o dažnai žmonės tokiais atvejais negali laukti” (SŠ-4).

„Aš manau, kad žalos mažinimas yra toks dalykas, kad kai žmogui reikia, tu jam tiesiog turi suteikti pagalbą. Sunku atsakyti kuris variantas būtų geriausias, bet jei tai gali padėti žmogui geriau apsisaugoti nuo galimos žalos, tai yra reikalinga” (MO-1).

IŠVADOS

- PMST paslauga 2020 metais pasinaudojo 46 asmenys, 39 iš jų grįžo konsultacijai su lygus-lygiam konsultantais. Iš viso buvo išdalinti 77 PMST testai. Paslaugos gavėjų mėginiuose užfiksuotos NPM: mefedronas, metilonas, 3-MMC, efedrinas ir lidokainas.
- Tiek paslaugos gavėjai, tiek didžioji dalis suinteresuotųjų šalių pabrėžia PMST poreikį. Pastebėta, kad vartotojai testavimo paslaugą išbando vedini smalsumo, tačiau po konsultacijos su organizacijos savanoriu, išsamiau susipažinę su paslauga, įvertina paslaugos reikšmę ir žalos mažinimo paslaugų naudą. Ketvirtadalis paslaugos vartotojų nurodė, kad testavimas turėjo įtakos apsvarstyti tolimesnį vartojimą, vartoti mažiau.
- Pastebėtas paslaugos viešinimo ir informacijos, susijusiomis su PM ir NPM, lietuvių kalba poreikis.
- Paslaugos gavėjai teigiamai vertina lygus-lygiam konsultacijas. Organizacijai rekomenduojama žinias apie paslaugos teikimą ir lygius-lygiam konsultavimą gilinti naudojantis TEDI (Trans-European Drug Information project) siūlomomis PMST paslaugos teikimo ir konsultavimo gairėmis.
- Paslaugos tobulinimui, dėl kurio būtų pasiektas didesnis paslaugos patikimumas ir nauda (pavyzdžiui, pateikiami tikslesni PM sudėties rezultatai, diegiamos ankstyvojo perspėjimo sistemos), svarstoma dėl tarpinstitucinio bendradarbiavimo ir finansinio palaikymo, būtini teisės aktų, valstybės kuriamos psichoaktyviųjų medžiagų politikos pokyčiai ir paslaugos reglamentavimas. Po šių pokyčių įmanomas bendradarbiavimo tinklų tarp įvairių suinteresuotųjų šalių kūrimas, kuriam vienaip ar kitaip pritarimą išreiškė kalbintos suinteresuotosios šalys.

- Gavus palaikymą bei finansavimą iš valstybės taip pat atsirastų galimybė naudoti patikimesnę testavimo įrangą arba sudaryti bendradarbiavimo sutartis su įrangą turinčiomis laboratorijomis bei teikti itin aukštos kokybės PMST paslaugą.

Rekomendacijos:

- **Paslaugos teikimo tvarkos reglamentacija.** Šiuo metu Lietuvoje galiojantys teisės aktai nereglamentuoja PMST paslaugos teikimo tvarkos. Rekomenduojama visoms suinteresuotosioms šalims suburti darbo grupę ir sukurti PMST paslaugos teikimo gaires Lietuvoje.
- **Dekriminalizacija.** Tam, kad galėtų būti taikomi sudėtingesni ir patikimesni metodai bei, garantuojant paslaugos gavėjų saugumą, būtų užtikrintas didesnis jų pasiekiamumas, rekomenduojama dekriminalizuoti narkotinių ar psichotropinių medžiagų disponavimą nedideliu kiekiu.
- **Susitarimai tarp suinteresuotų šalių.** Rekomenduojama skatinti bendradarbiavimą tarp suinteresuotų šalių. Šiuo metu ypač reikalingas susitarimo pasirašymas, nurodantis, kad PMST paslaugos teikimas yra leidžiamas sveikatos, mokslo ir informavimo tikslais. Šioje vietoje ypač svarbus bendradarbiavimas su Lietuvos policija, kurio metu būtų sutariama, jog pareigūnai festivalių ir vakarėlių metu nestabdys/netikrins/nebaus žmonių, kurie ateina pasitikrinti savo medžiagas.
- **Švietimas.** Rekomenduojama skirti daugiau dėmesio visuomenės švietimui apie psichoaktyvias medžiagas, pradedant neformaliuoju ugdymu, baigiant formaliąja švietimo sistema.

